

ISSN 2307-2261

Літературознавчі обрії. Праці молодих учених

Збірник наукових праць

Заснований у 2000 році

Випуск 24

Київ 2016

УДК 82.0+82.091+821(100).09

Засновник видання: Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка Національної академії наук України
Свідоцтво про державну реєстрацію: серія КВ № 18997–7787Р

До двадцять третього випуску збірника «Літературознавчі обрії.

Праці молодих учених» увійшли статті молодих учених, присвячені вивченню зарубіжних (англомовних і слов'янських; а також вірменської, іспанської, німецької, французької) літератур; дослідження з порівняльного літературознавства, теорії літератури.

Видання розраховане на фахівців із зарубіжної літератури і порівняльного літературознавства, теорії літератури. Відповідальність за зміст публікацій несуть автори та їхні наукові керівники.

Науковий редактор: Микола Сулима — д. філол. н., чл.-кор. НАН України

Відповідальний редактор: Людмила Бербенець — к. філол.

Рецензенти: Наталія Дудкович — д. філол. н.,

Наталія Сімурн — д. філол. н., проф.

Редколегія:

Тамара Гундорова — д. філол. н., проф., чл.-кор. НАН України,

Віталій Дончик — д. філол. н., акад. НАН України,

Микола Жулинський — д. філол. н., акад. НАН України,

Дмитро Наливайко — д. філол. н., акад. НАН України,

Ришард Нич — доктор габ., проф., чл.-кор. ПАН (Польща),

Юрій Пелешенко — д. філол. н.,

Наталія Полтавцева — к. філол. н., доц. (Росія),

Валерія Смілянська — д. філол. н.,

Іван Саверчанка — д. філол. н., проф. (Білорусь),

Максим Тарнавський — доктор філософії, проф. (Канада)

Затверджено до друку Вченою радою Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка
НАН України, протокол № 7 від 8 квітня 2016 р.

Збірник наукових праць входить до Переліку наукових фахових видань України

(Додаток 5 до Наказу Міністерства освіти і науки України № 455 від 15.04.2014 р. «Про
затвердження рішень Атестаційної колегії Міністерства щодо діяльності спеціалізованих вчених
рад від 03 квітня 2014 року»).

УДК 82.0+82.091+821(100).09

© Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, 2016

Парадигма вимірів поезії А. Свиридюка багатопланова, її можна розглядати у двох різних аспектах. Перший - за основними темами, які розробляв поет: історіософія, мистецтво, міфологія, які накладаються і сплітаються між собою, створюючи індивідуальну канву Свиридюкового стилю. Другий, який і є предметом нашої доповіді, - виміри як тріадність часу й основні образи, мотиви та конотації, пов'язані з ними. У листі до М. Рачука Іван Дзюба писав про буковинця так: „Аніфатій Свиридюк - це для мене одкровення" [1, с. 4]. Для А. Свиридюка ж одкровенням була поезія. Категорія часу, його циклічність у поета набувають особливого вираження. Замість звичного замкнутого кола часу і світу ми маємо „Чорний квадрат" К. Малевича, чи просто квадрат паперу, який переростає в енергетичну діру. Енергетична діра засмоктує теперішній час, і таким чином він стає минулим. Наприклад:

присутність простору
повідкривала вікна
ковтає дим
енергію квадрата [2, с. 68]

Або:

Фосфоричний рот мовчань В
гамі квадратур. Розтин зоряних
начал -Гімн архітектур [2,*с.

121]. Чи:

Тисячоліття вкраплено в
квадрат, -епохи літ обпаленої
глини, перпендикуляр у лінії
цеглини...

[3, с. 198].

У першій строфі вірша „Солодкі яблука" „солярний знак [...] малює смак солодких яблук в чотирикутнім прорубі площин" [3, с. 39] наявна сугестія на згадану нами картину Малевича. М. Рачук у вступній статті до збірки А. Свиридюка „Перетин яблука" зазначає, що саме квадрат асоціюється з предметом неодухотвореним [3, с. 17]. Тому в своїй основі образ квадрата щодо характеристики часу оксиморонний (усталеним є образ кола), бо в цьому й

полягає потужний образ старіння часу на МС:І: тисячоліть, зміни його плинності та протікання» Образ квадрата як спосіб споглядання свіг-часу, історії можна пов'язувати й із виміре».» образотворчого мистецтва у поезії Свиридюка -асоціативне сприйняття крізь призму рамок? картини (ми знаємо, що поет був художником мистецтвознавцем). Сюди можна додати ще образ вікна як квадрата, що має ще й додатково конотацію генетичної пам'яті - погляд у вікв: як пам'ять, зазирає у минуле: Боліло в рамі полотно, У вічність билось ніжне тіло, Вернутись в сон гріха хотіло І рвати просинню вікно [2, с. 251].

Або:

Шукають батьківщиноньки вікно,
Щоби заглянути і ... кола, кола, кола,
-Складносурядних речень полотно

[3,с. Гф;

Генетична пам'ять як результат часу простежується в образах пам'яті, сну, марення. У поета вона як національна, так і загальноку.тг-турна. Пам'ять виступає ключем до пізнає істини. Поетова пам'ять „аж пече". У вірні „Голі дерева..." пам'ять переростає у мову ?л спосіб вираження пам'яті:

по контуру хрестиком
мова - велика пам'ять
не пізнає нас в лице
розчахнутий мозок
звисає судинами
спеки [2, с. 70].

Образ сну, марення - закодована генетичш пам'ять, прихована в підсвідоме: в них ностальгійне -музика троїста на невиразні сни розмелена язично [2, с. 71]. Пам'ять болить Свиридюкові, тліє, вона ~; жка - мотив важкості ноші, тяжіння фатуму :-: людиною. Нарощування болю у віршах ВІЗ" вається хронологічно. Чим пізніший у часі віг_ чим ближче до відлуння власного відходу, *иш* сильніший і пронизливіший біль, тим більі:-давить генетична пам'ять на поета:

У сні тяжким глибокий центр дерева, хто поза ним - низин трамбує коло. Сльозу камінну розітне форель Як біль дороги сивий жарт підкови [3, с. 82]. Або: Проталиніла пам'ять - сон гріха. Ілюзія - єдина правда - факт. Не перейдеш на інший берег долі. На гроші блазня не живи - затам: Втікаєш від життя рятуєчись життям, А вже пора вертатися додому [3, с. 218]. Серед трьох вимірів часу найяскравіше вимальовується минулий, який поетом сприймається здебільшого в образах мистецьких категорій, важливих історичних подій. Часто минулий час протиставляється теперішньому. Де минулий виступає в образі каменя, рідше скелі, чогось монументального, застиглого і водночас живого, що промовляє до нас з глибини „сурмами Еллади", „квадратною посмішкою Джо-конди", „гуркотом скіфських возів", „античною формулою Венери". Автор вводить ці образи як метафори, зіставлення, алюзії та інтелектуальні пласти. А. Свиридчук - поет неймовірної ерудиції. Звертання до творців Ренесансу, Середньовіччя, митців ХХ ст. (Да Вінчі, Мікеланджело, Бенуара, Моне, Шагала, Доре, Малевича, Приймаченко, Архипенка та багатьох інших) створюють широку палітру асоціацій. Наприклад: Паперовою смугою пензлі Рейно " Розпорошують диво овальних кабінок, Чарлі Чаплій летить у реальні обійми Нереального досі німого кіно [2, с. 102]. Можемо простежити особливості історії та протікання різних епох і культур: Вавилону, Еллади, Риму, Афін, Київської Русі, Росії; еллінів, слов'ян, готів, греків, скіфів тощо:

Преславний предку - тиверцю? дулібе? Розтерзаний за правду на палі. Твої епохи проростають хлібом, Зелом крізь мозок сивої ріллі [2, с. 47]. Або: Камінна стежка йде не по прямій, -Вона звивається як тихий профіль тіней. В її пустелі голос пірамід, В її Елладі дивна мова тіла [3, с. 104]. Історія для Свиридчука - це місиво, нескінченне нанизання на невидиму стрілу часу. У вірші „Дзеркала" маємо рядок „Солома. Глина. Місиво. Дизайн", що можна охарактеризувати, з одного боку, як логічний процес творення, а з іншого - як етапи історії: від прадавності до цивілізації в доброму розумінні, культури загалом. У цьому ж вірші:

Вона в тобі - туман її знеміг. ' Історія - не віче - жорна жорен. Ти смів - карайсь. Не смів - то занімій. Дзеркала - ода в чорному мажорі [2, с. 9]. Рушійними силами, тяглістю історії й часу бачимо образи жорен, гончарного круга (мотив процесу творення), колеса, воза й навіть каравану. Вони характеризують плинність, кочів-ність часу, обертання історії як колеса від воза. Конотаційним виступає поряд образ степу, дороги - нескінченність історії. Наприклад: Гончарний круг Немудро крутить числа, А ми пісок На березі тривоги. Така недосконалість урочиста Нас переводить на стихію вод [3, с. 53]. Чи: Стерли пам'ять числа Нотарів склеротичності стерень. Розчленовують шпиці оковані ери коліс

[2, с. 12].

Філігранним є образ трави, яка стосується минулого і теперішнього вимірів. "Трава проростає з соків і каміння минулого, росте на руїнах епох. Звідси впливає образ сімені, з якого твориться трава, сім'я - це дні, трава - історія, вона росте на тому, що в землі: З далеких відстаней росте безсоння Нілу, Наосліп грузнуть днів його моря. Мільйони літ у небі зеленіє Найперших трав засіяна зоря [3, с. 234]. Інколи трава в поета „тече", „колишеться", „стікає", як і час: Вода трави сама в собі тече, Як зала вітру в океанській хвилі. Стоять віки, як голови похилі, -., . -, ' Тримають суму власного ковчег [3, с. 119]. Продовжуючи нанизувати образи на образи, ми створюємо асоціативний ланцюг часу й історії, наступною ланкою якого є образ дому як категорії особистого й замкнутого часу, образ ковчегу. У вірші „Хата обрієм стала..." образ хати є апробацією сконденсованого часу, а образ порогу - межа між теперішнім і майбутнім - бар'єрною точкою переходу. Образ ковчегу -укриття в історичному часі, намагання само-ідентифікації: В стеблину слова засвічу вікно. Розкішним світлом не злякайте саду, -кого в ковчег старенький цей посадить задуманий в різницю часу Ной [3, с. 119]. Теперішній вимір виражений не так яскраво, як минулий, хоч ми вже зазначали, що вони нерозривні. Поезія „Починок бурі срібла містом

стонк..." має образи гріхів минулого та сучасного - Вавилон і Чорнобиль, де і той, і інший відлунює й буде відлунювати у тисячоліття. У цьому ж вірші є образ совісті пам'яті, яка не може пробачити собі цих катастроф: Ще має звичку перти напролом Античним тілом формула Венери. - Два кольори - Чорнобиль й Вавилон -. . . Малюють задник для спектаклю ери

[2, с. 30].

Теперішнього виміру стосується старіння часу як історії, стирання усталених категорій відліку, знекровлення людства як такого. Простежується постійне виборювання часу в майбутнього: А тут... А тут п'ятьма риде ридма, - Комбідівська справжнісінька чинба. Кентаври сідлані. Яйце-райце. Корида. І шпаги в'яжуть в золотих чубах [2, с. 27]. Дня теперішнього виміру характерним є образ театру й масок як великої істеричної і блазнівської гри. Тобто, сучасне у Свиридюка дістає певне негативне забарвлення:

Собачий розпач. Всі на штурм бастилій.
Квитки дешеві. Поїзд навмання. Звисає час.
В затвор вганяє кіллер Зміїсту масть бістонського коня [2, с. 39]. Або:
У місті не помічаєш міста.
Маски акторів. Маски жерців, ...,
Чи інквізиторів.

Велетенське дзеркало
Своїми обличчями
Місяць
Дожовуючи смачно жорсткі язики
Візиток [2, с. 24].

Наскрізьим у тривимірності часу є образ дерева, в якого коріння - минуле, стовбур - теперішнє, а плоди - майбутнє. Чим древніше дерево, тим більше й міцніше коріння. Теперішнє весь час переходить у минуле, соками пульсує в коріння. Плоди до того часу лише майбутнє, доки вони не з'явилися, тоді вони переходять у теперішнє й безапеляційно рухаються в минуле. Не лише час як категорію, а й себе А. Свиридюк проектує на образ дерева: Снігів печалі - це незвичайність. А решту вимірю. Така гармонія:

Тоді цінуємо - коли втрачаємо... Я - мікродерево [3, с. 70]. Образ українського ієрархічного дерева простежуємо у вірші „Безмов'ям обпалені мальви...", де Мамай, Шевченко і Грушевський є його творцями:

Сріблена зоря вечері,
Біокола родинне віття. Дзвін коляди у всіх його словах. Колядує Шевченко. Нескінчення його століття, - Це перший жайвір В небі Різдва [2, с. 31]. Ієрархічне дерево є частиною генетичної пам'яті поета і його епохи. Кола в стовбур: дерева - етапи історії, кора - наліт часу, ще переростає в камінь:

Репаний стовбур - пластичності вічність, - Ті ж, гладіатори, публіка та ж. Каріатида - мовчазні свідки
Скільки нести вам мовчання вантаж

[3, с. 116]

У вірші „А ми живемо. Пахне жмут ожин, знаходимо не притаманий для поета обрал мертвого дерева, порубаного на дрова, ід; сприймається як знищення дерева пам'яті, знищення часу (тут року):

А рік посивів - чорно, як стіна, А рік лежав, порубаний на дрова. Вітри доїли пам'яті корову... [3, с. 175]. Вимір майбутнього ми не бачимо висвітленим навіть апіорі. Автор вмістив його в три-єдність часу для гармонії. Хоча в останніх віршах збірки „Перетин яблука" є мотиви відчутті автором відсутності майбутнього для себе.

Важливим є образ старіння особистого часу, передчуття відходу. У згаданій збірці маєм: мотив розірваності ланцюга, який був ціліснkv.. передчуття цієї розірваності:

Ланцюг розірветься. Нерівний мозаїки брук І хилиться вулиця, в русло лягає одразу.. Поставлю три крапки...
Торкаються

крилами
p>: Червоні птахи, яких я не знаю по назві

[3, с. 2i; ;

Вірш „Дві білі свічі. Дві дороги..." навик.-: мотив світла з тунелю майбутнього, відчутті? причетності до іншого життя. Наскрізьним образ стомленої дороги, стоптаних підошое - кінець часу в собі:

Повітря рветься на
шкамаття. ■ Немає слів.
Помовчимо.

Обкладе час скаженим матом Дороги стомлене чоло [3, с. 214]. Подібні настрої простежуємо у віршах „Ніші очі - кольори ікон", „Залишу ролі вам" - т>~ мотив останнього сеансу, образ втечі від світу Це дивна розкіш - не проста, як біль. Мороз подовжить диктатуру речень.

Самі з собою і самі в собі,
Ми - як етюд задуманої втечі [3, с.
242]. Чи:

Тривога б'є прозоро у вікно,
Сльоза кипить як в раннім ренесансі.
Живем чужим життям, як у кіно, -
До того ж на останньому сеансі [3, с. 242].

Пронизує наскрізь мотив холоду,
самотності, бажання відчуття поряд рідної
людини, образ долину як гіркоти років,
мікроінсульт почування себе:

Поезія віків роси нічної.
Без назви місто. Нас у нім нема.

143

Обманюю себе. Побудь зі мною...
А на устах гіркий полинний смак

[3,с. 249].

Аніфатій Свиридюк створив цікаву й не-
ординарну структуру часовиміру. Час, міф
створення часу, вимірові парадигма у
поезії А. Свиридюка майстерно
вишліфувани, викрис-талізовані до рівня
зорової картини. Поет зумів вмістити
триєдність часу в площину квадрата, чим
надав йому четвертого інтерпозиційного
виміру, який ми можемо назвати виміром
особистого часу, що дорівнює сумі
минулого, теперішнього та майбутнього.

Література

1. Квіт С. В пошуках українського стилю // Квіт С. 3. Свиридюк А. Перетин яблука.—Львів: Сполом, Свобода стилю. - К., 1996.- С. 3-22. 2006. -272 с.
2. Свиридюк А. Бруківкою серпня. - Чернівці, 4. Ткаченко А. Мистецтво слова: Вступ до літературознавстваГ*-Київ, 2003.- С. 208-317.

Iryna Skrypnyak. '.

144

POETRY MEASURINGS OF ANIFATIY SVYRYDIUK . ..

The article deals with the interesting and eccentric structures of timing created in the books "Roadway of Heart" (2000) and "Intersection of the apple" of prematurely faded poet from Vyzhnytsya Anifatii Svrydiuk.